

A LÚD LEGELTETÉSE

Mihók Sándor

A természetszerű állattartás igénye a baromfitenyésztésben fogalmazódott meg először. A szuperintenzív technológiák ellen itt emeltek elsőként szót, s a biotermék fogalma főként a tojásra és a különböző baromfi-húsfélésekre vonatkozott. A természetes tartásmódok folyamatosan felértékelődtek a baromfitenyésztésben.

A baromfihoz sorolható állatok közül a lúd alkalmas leginkább a természetszerű, sőt legelőn való tartásra. Emésztőszervi felépítés és működés tekintetében eltér a többi baromfifajtól. A táplálékkoncentrációval szemben kevésbé igényes, még tömegtakarmány elfogyasztására is képes. A nyersrostot minden baromfifajnál jobban hasznosítja, sőt igényli is. Ennek fő magyarázata, hogy energiaforgalmában az illó zsírsavaknak nagy szerepük van.

Korcsoporttól függően 4-10 % nyersrostot igényelnek. (Kiss - Herold - Mihók, 1981.)

A liba kitűnően tartható legelőn, a számtalan szórványgyep, alacsony hozamú legelő elsősorban vele hasznosítható eredményesen. E gazdaságilag is figyelemre méltó faji sajátosság (Anrique - Gajardo, 1982) Magyarország számára óriási lehetőséget rejt a természetes állattartás terén.

További indokként hozható fel, hogy ezt az állatfajt hasonló tömegben és szakértelemmel sehol sem tartják Európában.

A lúd legelési szokásai

A lúd csípkedve legel. Csőrével a földig, a bokrosodási csomópontig képes lehatolni vagy kiszakítani a fűvet. Korlátlan legeltetés esetén csípke di a fiatal hajtásokat. Ez már a gyöktörzs kimerüléséhez, a gye pusz tulásához vezet. Rövid időn belül gyomtengerré változhat a legelő. A levélzetet feltétel nélkül legeli, a magszárat aszerint fogyasztja, hogy milyen habitusú a fű és mennyire rostosodott a szár. A nagyra növő, dúrva szerkezetű szárat nem legeli le, az elvénült magszárat még akkor is otthagyja, ha az egészen rövid (pl. a sovány csenkesz magszára).

Magas fűállományba nem szívesen megy bele, inkább kényszerből, legfeljebb unalomból rágcsálja és főként leüli az ilyen gye pnövényket. Letaposás után az jrasarjadó növények benövik a tiprott réteget, később ez korhadni kezd, így

visszakerül a természet körforgásába, de a gazdálkodás nézőpontjából ez nem megengedhető.

A lúd legelővel szembeni igényénél, legelési szokásainál meg kell említeni, hogy a hagyományosan értékes füveket illetve egyéb növényeket - egy viszonylag szűk fenofázisban - válogatás nélkül fogyasztja.

Ide soroljuk a réti csenkeszt, a réti perjét, angol perjét, réti komócsint, sovány csenkeszt, sziki mézspázsitot, tarackos búzafüvet, csomós ebírt, a legelő pillangós növényeit.

Elkerüli a gyomként minősíthető fajokat, mint a meddő- és puharozsnok. Nem vagy alig legeli a szőrös dísznóparéjt, a fehér libaropot, a lórumokat, a baracklevelű keserűfüvet, parlagfüvet, a csalánt, az ebszékfüvet és a foltos bürköt. (Ez még akkor is így van, ha időnként saját kísérleteinkben is tapasztaltuk a mérgezőnek tartott foltos bürök alsó leveleinek fogyasztását vagy a lórum csípkedését.) (Mihók - Nagy, 1991.)

A lúd szelektív legelése csakis a gyepen előforduló összes növényi társulásra, azok korára vonatkozhat és nem szorítkozhat a pázsitfűfélékre. (Mihók 1989; Habovstiek, 1987.)

A lúd legelési szokásait tanulmányozva kiderült, hogy napközben a déli órákban (10-15 óra között) nem szívesen vagy egyáltalán nem legel. Minél magasabb a hőmérséklet, annál inkább visszautasítja a legelőt.

Mindezeket a lúd legeltetésénél vegyük figyelembe.

A lúd legeltetésének szervezése

A húslibák tekintélyes részét Magyarországon legelőn nevelik fel. A helytelen tartástechnológia következtében az állományok a rendelkezésre bocsátott területet gyorsan kiélik, olyan mértékben degradálják, hogy időnként a mezőgazdasági szakemberek és a környezetvédők elmélyült vitáját figyelhetjük meg. A területek helyreállítását nehezíti a mérhetetlenül felhalmozódott lúdtrágya, amelynek agresszív hatását Jamroz - Pakulska (1983) munkájából ismerhetjük meg.

Nyilvánvaló, hogy a szabad legeltetés előbb vagy utóbb a legelő pusztulásához vezet és a gazdasági káron túl mérhetetlen környezetpusztítást is eredményez.

A fent leírtakat megelőzendő a lúddal szigorúan szakaszos (akár sávos) legeltetést kell megvalósítani. A típrási veszteség jelentős mérséklése érdekében 20 centiméteres fűmagasság körül meg kell kezdeni a legeltetést. Ilyen vegetációs stádiumban a fű beltartalmi mutatói (magas fehérje %, jelentős energia (cukor) koncentráció, optimális rosttartalom, kedvező ásványianyag-tartalom) nagyon kedvezőek az együregű gyomrú legelő lúd számára. Később ez az arány eltolódik az emészthetetlen lignin frakció irányába. Takarmányértéke csökken.

A legelő szakaszt 2-5 centiméteres tarlómagasságig szabad járattani. Ennél alacsonyabb tarlójú legelőn lúdállomány további tartása a gyepek súlyos károsodásához vezet. A kellő zártságú gyepek a túllegeltetés hatására nyitottá válnak a gyommagvak inváziója számára, mert biztosított a fény csírázásukhoz és fejlődésükhöz.

Az első növedék idején a lúdek valószínűleg nem képesek lelegezni a rendelkezésre álló fűmennyiséget. Már csak emiatt is előnyben kell részesíteni a szakaszos legeltetést és a legeltetésre nem került fűhozamot kaszálni vagy másképpen kell hasznosítani. A kaszálásnak a magszárba szökkenés elkerülésében, a nagyobb levéltömeget adó második növedék minél előbbi hasznosításában van szerepe.

Érdeklődésre tarthat számot, hogy az egyes szakaszokat mennyi ideig járassuk, vagy milyen telepítési sűrűséget engedhetünk meg.

Tekintettel arra, hogy a legelő fűhozamát a vegetáció stádiuma, a talaj tápanyag- és vízellátottsága, a hőmérséklet nagyban befolyásolja, a lúdcsapat takarmányfelvétele pedig napról-napra dinamikusan változhat (húslibák esetében különösen) a felvetett kérdés adatszerűen nem válaszolható meg. Annyi állattal és annyi ideig legeltessünk egy szakaszt, amíg a tarlómagasság 2-5 centiméter közé csökken, ezt követően pihentessük a szakaszt, amíg ismételten 15-20 centiméteres növedéket nem kapunk.

Az ehhez szükséges idő tápanyag, hó és csapadék kérdése. Ha így legeltetünk állománypusztulással, a legelő kiélésével, a lúdrágya károsító hatásával nem kell számolni, mert az nagymértékben feldúsulni képtelen.

A szakaszos legeltetés gyakorlásában a villanykerítés nagy segítségre van. Ehhez az állatokat szoktatni kell, amelynek legjobb időpontja a 2-4 hetes életkor vagy a tépést követő relatíve tollatlan állapot. Más időpontban

többnyire olyan vastag tollazat fedji és védi a libát, hogy a hozzászoktatás, az elektromos huzal tisztetben tartásának ténye kérdéses.

Az eredményes villanykarámban tartásnak is megvannak a feltételei. A legfontosabb, hogy az áramkimaradásokat meg kell akadályozni (a vezetékek áramellátottságát időről-időre ellenőrizni kell), mert a lúd hamar észreveszi ezt és visszaél a helyzettel.

A vezetékek alatti keskeny sávot rendszeresen kaszálni kell a testelés megakadályozása érdekében.

Relatív kis területre nem szabad a libát beszorítani, mert elegendő mozgásterület híján a legkisebb zavaró körülményre reagálva keresztülnyomódik a dróthuzalom, függetlenül attól, hogy a vezeték éppen áram alatt van e vagy sem.

A vezetékeket legalább 4 sorban kell felszerelni, az alsót 20 centiméterre a talajtól, a többit 20-30 centiméteres távolságonként. Amikor az állatok az elektromos kerítést megszokták, két sor vezetéket akár közösleges zsinigre cserélhetünk.

Biztosabbá teszi a technológiát, ha a legelőn kialakított nagy szakaszokat fix kerítéssel vesszük körül (50 centiméter magasságú ideiglenes drótkerítéssel). (Mihók - Nagy, 1991.)

A szigorúan sávós legeltetést illetve azt, hogy az egyszer már lelegelt területre csak annak újrasarjadzása után menjen vissza a lúd, úgy valósíthatjuk meg egyszerűen, ha elől villanykerítés vezet, hátul villanykerítés kíséri az állatokat. A sávós legeltetésről egyebek mellett Constantini - Panella (1981) munkájában is olvashatunk.

Kiegészítő takarmányozás a legelőn

A magyarországi klíma és legelőkultúra mellett a ludak kizárólagosan fűvel történő takarmányozása nem oldható meg.

Figyelembe kell venni a faji sajátosságokat is, nevezetesen, hogy a lúd mégiscsak együregű gyomrú baromfifaj, amelyik abraktakarmány nélkül nem tartható. Az állatok kora és termelése is meghatározza a legelőfű : abraktakarmány (táp) viszonyt. Minél fiatalabb az állat, annál nagyobb arányú abraktakarmányra van szüksége. A legelőfűvel felvett tápanyag mintegy 40 %-át tegye ki a napi táplálóanyag szükségletnek.

Az állatok által fogyasztott fűmennyiség számos tényező függvénye. Befolyásolja mindenképp az állat kora, a vegetáció stádiuma, az elfogyasztott abraktakarmány mennyisége, de a különböző fronthatások is. Zsenge fűből 300-400 gramot számíthatunk naponta a 8-10 hetes növedékeknél. A különböző tényezők által befolyásolt napi legelőfű fogyasztás 300-600 gram szélsőértékkel jól becsülhető.

Intenzív abraktakarmányozás különösen indokolt a tépéseket követően. A toll újratermelése tetemes energiát von el a szervezettől, amit abrak formájában kell pótolni. (A tollfejlődés kapcsán utalni kell a megnövekedett kén-tartalmú *aminósav igényre is.*)

Különösen fontos a legelő melletti abraktakarmányozás a húslibák értékesítése előtti 3-4 hétben. Ennek elmulasztása az élőtömeg elmaradás mellett a minőséget is rontja a hiányos izmoltság és a feltétlen kívánatos zsírfelelakódás elmaradása következtében.

A lúdcapatot a kora esti órákban kell abrakolni. Napközbeni etetéskor az állatok rávárnak az abrakra és keveset legelnek. Különösen hátrányos ha reggel kapnak abrakot vagy keveréktakarmányt a libák és ezáltal jóllakottan kerülnek ki a legelőre.

Kedvező a fűfelhasználás és javítja az élőtömeget, ha az állatok éjszakára is a legelőn maradhatnak. Késő este, hajnalban ugyanis szívesebben legel a lúd mint napközben.

Az abrak kijuttatása rendkívül egyszerű módon megoldható. Vékony csíkban a legelőre kell szórní, így minden állat kényelmesen hozzáfér és gyorsan, maradéktalanul felszedik azt.

Törzsludak esetén, - főleg a tojástermelés idején - a legeltetés szervezése eltér a húslibákétól, illetve a növedéklibáétól. Ezeknél az állatoknál a szigorú sávós legeltetés kivitelezése nehezkesebb illetve mellőzhető. A törzsludaknak ugyanis rendszeresen vissza kell járniuk az istállóba éppen a tojásrakás miatt is. A tojólibáknak a legelő főleg élettér legyen és másodsorban takarmányforrás. Napközben a libák teljesen elterülve foglalják el a rendelkezésükre bocsátott területet. Ilyen milliőben javul a párzásaktivitás, kedvezőbb a hierrarchia viszony és a bőséges természetes vitaminellátás miatt a tojások termékenységi százaléka jobb a zárttartásból származókénál. A legelő szakaszokat ennek figyelembe vételével kell csatlakoztatni az istállókhöz.

A legelőn való eredményes lúdtartásnak alapvető feltétele az állatok ivóvízzel való folyamatos ellátása. Az ivóvíz biztosítása csakis a legelőszakaszon történhet, annak naponkénti helyváltogatásával. Ha nem így szervezzük a legeltetést és a lúd egy felhajtóúton kénytelen a szálláshelyére ivóvízért visszajárni, egyrészt teljesen tönkreteszi a legelőt (ami a felhajtó út mentén a következő évre gyomtengerré válik), másrészt a folyton szomjas lúd nem legel és főleg nem gyarapszik. Nem korrekt ivóvízellátásban részesített legelőn tartott ludak értékesítéskor élőtömege 15-20 százalékkal is az elvárható szint alatt marad.

Az eredményes tojástermelés érdekében a törzsludak ivóvíz ellátása különleges fontossággal bír!

Törzsludak illetve 8 hét feletti húslibák napi ivóvízigénye 0,8-1 liter. Ez változik a hőmérséklet, a fogyasztott takarmány minősége, mennyisége, az állatok kora szerint.

A lúd hajlamos az ivóvíz kifürdésére. Ha ehhez társul még a műszakilag kifogásolható itató berendezés, a legelőszakaszokon tocsogók keletkeznek. Ez az állategészségügyi veszélyen túl az adott helyen a gyeppusztulásához vezet. Ezért az itatóhelyet naponta, kétnaponta okvetlenül változtatni kell.

A lúdlegelők ápolási munkái

A lúd legeltetése több veszélyt rejt magában mint az egyéb állatfajoké. Ezért különös figyelmet kell fordítani a gyeppusztolási munkákra. Sajnos ezeknek az ápolási munkáknak nincs hagyománya a lúddal hasznosított legelőkön.

Legeltetés ellenére meg kell őrizni a gyepek kulturállapotát, sőt arra kell törekedni, hogy a gyeppusztolási értéke javuljon, ezért rendszeresen végzett ápolási munkára van szükség.

Az állandó szakaszhatárok javítása, vízállások megszüntetése vagy biztonságos kirekesztése, a legelőre nem való anyagok, eszközök eltávolítása szükségessé teszik a tavaszi gyeppusztolást. A tavaszi munkák közé kell sorolni az avar fellazítását, a vakondtúrások elsimítását. A gyeppusztolási fogasolása el nem hanyagolható minimum feladat, mert a talaj levegősebbé tételével a fű sarjadzását elősegítjük.

A legelőszakasz-váltást követően a gazoló kaszálásokat el kell végezni, hogy az időben végzett legelőváltás mellett a gyomok magérlelését megakadályozzuk. Vannak helyek a legelőn, ahol a fű kiritkulása szinte elkerülhetetlen. A

kifutókban, a felhajtóutak nyomvonalán, az etető és itatóhelyeknél számítani kell erre. Ezek a kiélt foltok, vonulatok erőteljesebben kitétek a gyomosodásnak. A máról-holnapra való élést elkerülendő gondoskodnunk kell ezeknek a foltoknak az újratelepítéséről. Ezt költségtakarékosan, gyors fejlődésű, a ludak által is szívesen fogyasztott fűfélékkel kell megoldani. Ilyen lehet az angol perje, amelyik kísérletekben a taposást, rágást, tiprást, újrasarjadzást illetően a legjobban vizsgázott.

A gyepék őszi betelepésekor a talaj tárcsás hasogatása lazít az avaron, a foltokban található nagyobb mennyiségű trágyát vékonyítja és megnyitja az év folyamán összetömődött talajt a téli csapadék és a levegő számára. (Nagy, 1993.) Az eddigi gyakorlattól eltérően nem törvényszerű a legelők helyre nem hozható tönkretétele, sőt a technológia betartásával értékesebb, jobb beltartalmú gyep alakul ki.

Betelepéskor nem mulasztható el a legelőterület fertőtlenítése. A kedvező állategészségügy fenntartása érdekében erre hihetetlenül nagy szükség van. Lehetőség szerint esős napokon 40-50 kg/ha adagban vasszulfátot kell kiszórni a felszabadult legelőre. (Rousselot, 1974.)

Egy 70+20 hektáros legelőn a leirtaknak megfelelő technológiával (szakaszos, korlátozott idejű legeltetés, ápolási munkák következetes elvégzése) már egy év után is jelentősen javítható volt a legelő minősége, a populáció botanikai összetétele.

A zömében sovány csenkesz, réti perje, réti ecsetpázsit, tarackos tippan összetételű gyepen visszaszorult a sovány csenkesz, feltűnően megnőtt a réti perje állománya.

A főpopulációra a réti perje, a réti ecsetpázsit, tarackos tippan, angol perje, és kisebb mértékben a sovány csenkesz lett jellemző. Nyár közepétől megjelent a szarvaskerep is. Ez utóbbi, továbbá a fűállomány üdezöld színe, a gyepen soha nem tapasztalt fűtömeg a lúdtrágya tápanyaghatására is felhívja a figyelmet. (Mihók - Nagy, 1989.)

Tapasztalataink, a kutatási eredmények azt mutatják, hogy a hagyományos legeltetési móddal szemben a lúd adagolt legeltetése, a gyep ápolási munkáival kiegészítve mind gazdasági, mind környezetvédelmi szempontból elfogadható.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Anrique, G.R. - Gajardó, C.J. (1982): Nitritive value of pasture for gorse. *Agro Sur. Chile*, 10/2. 65-69.p.
2. Bialinska, K. - Bielinski, K. - Skarzynski, L. (1984): Effect of intensity of supplementary feeding during rearing on pasture on the fattening performance of 4 - month - old geese. *Roczniki Naukowe Zootechniki, Wroclaw*, 11/1. 91-104.p.
3. Claub, F. - Berger, H. - Wolf, A. - Princ, M. (1984): Analyse der 1983 erreichten Leistungen in der Gänseproduktion und Masnahmen zur Leistungssteigerung unter besonderer Berücksichtigung des Grüngutensatzes. *Tierzucht, Berlin*, 38/9. 399-401.p.
4. Constantini, F. - Panella, F. (1981): Use of naturel pastures by the goose. *Zootechnica e Nutrizione Animale*, 7/4. 455-467.p.
5. Habovstiek, J. (1987): Utilization of mountain grassland by various animals. *Zbornik prednasok z konference, Banska Bystrica* 1-3, 12.p.
6. Hollister, A.G. - Nakauae, H.S. - Arscott, G.H. (1984): Studies with confinement - reared goslings. 1. Effects of feeding high levels of dehydrated alfalfa and Kentucky bluegrass to growing goslings. *Poultry Science, Champaign*, 111. 63/3. 532-537.p.
7. Jambroz, D. - Pakulska, E. (1983): Relation between type of feed and amount and composition of goose droppings. *Roczniki Naukowe Zootechniki, Wroclaw*, 10/1. 249-264.p.
8. Kiss I. - Herold I. - Mihók S. (1981): A lúdrakarmány rostartalmának optimalizálása. *Baromfitenyésztés és Feldolgozás. Budapest*. 28. évf. 2.sz. 62-64.p.
9. Mihók S. (1989): Ajánlások a húsludak gyepkímélő legeltetéséhez. *Az Állattenyésztés Fejlesztéséért, Tormai Béla Tudományos Emlékülés, Debrecen, ATE*. 99-108.p.
10. Mihók S. (1993): Eredményes libatartás legelőn. *Kistermelők Lapja, Budapest*. 37. évf. 1.sz. 22-23.p.
11. Mihók S. - Nagy G. (1989): Some results of fattening geese on pasture. 8th International Symposium of Water-Fowes, Budapest. 12-14. September.
12. Mihók S. - Nagy G. (1991): A lúd legeltetése. *Természetes állattartás. Tudományos Termelési Tanácskozás, Hódmezővásárhely-Debrecen*. 99-109.p.
13. Mihók S. - Nagy G. (1991): Huslibatartás legelőn. A legelő az emberiség szolgálatában tudományos és termelési tanácskozás. *Debreceni Gyepgazdálkodási Napok* 9. 217-232.p.

14. Nagy G. (1993): Gyepápolás a libalegelőn. Kistermelők Lapja, Budapest. 37.évf. 2.sz.
15. Nagy G. - Mihók S. (1990): A legeltetéses lúdtartás gyepgazdálkodási irányelvei. Az Állattenyésztés Fejlesztéséért, Csukás Zoltán Tudományos Emlékülés, Debrecen, ATE. 108-113.p.
16. Nagy G. - Mihók S. (1992): Grazing geese on permanent and seeded pastures. Proceedings of the 14th GM EGF. Lahti, Finland. 303-306.p.
17. Resovsky, S. - Chrappa, V. - Grom, A. - Okál, A. (1980): Vplyv prostredia na vysledok brojlerového vykrmu talianskych a landeskych husat. Ziv. Vyroba., Praha, 25.k. 8.sz. 605-610.p.
18. Rousselot, D. (1974): L'élevage de l'oie son évolution grace a la recherche. Bulletins Technique d'Information Paris, N° 292. 1-23.p.

Összefoglalás

A természetszerű állattartás igénye először a baromfitenyésztésben fogalmazódott meg. A baromfik közül leginkább a lúd alkalmas a legelőn való tartásra. A számtalan szórványgyep, a kis hozamú legelő eredményesen hasznosítható a lúddal.

A lúd csipkedve legel, szereti a fűtövek vastagabb részét (a bokrosodási csomót), ezért a tarló 5 cm magasságánál mielőtt hajtsuk át a legelő újabb szakaszára. Villanykarámmal jól legeltethető. Eleinte 4 vezeték szükséges, megszokás után 2 vezeték madzagra is kicserélhető. A 20 cm körüli fűmagasságot kedveli a legjobban; a magasabb fűvet letapossa, a 15 cm-nél alacsonyabb fű nem elégíti ki a lúd legelési igényét. Az újabb szakaszt adjuk naplemente előtt (ha az állomány éjjel is a legelőn tartózkodik), vagy kora reggel (ha éjszakára tető alá hajtjuk).

Az abrakot vékony csíkba szórjuk a legelőre, a lúdak maradéktalanul fölszedik. Lényeges az ivóvíz is, az itató helyét naponta változtassuk, különben pocsolósodik az itató vályú környéke.

A legelő munkái közül említést érdemel a fertőtlenítés és a talaj szelöltetése. Ősszel, a lúdak betelelése után vasszulfáttal fertőtlenítjük a legelőt, majd nyitott tárcsával megszüntetjük a taposásból származó tömörödést, hogy a talaj fogadja be veszteségmentesen az őszi-téli csapadékot. Tavasszal elsősorban a vakondtúrások elsímítása jelenti az ápolást.

A lúdak legeltetése élettanilag előnyös, az ürülékkel visszakerül a tápanyag jelentős része és fokozatosan dúsul a gyep növényzete. Fentiek miatt a lúdak legeltetése mind gazdasági, mind környezetvédelmi szempontból javasolható.

GOOSE GRAZING

Sándor Mihók

Summary

Natural keeping was first introduced in poultry production. Of poultry the goose is best suited for extensive keeping. Grass patches, low quality pastures can be well utilized for goose grazing.

Geese prefer 20 cm high sward; they will stamp down the grass higher than this and the grass shorter than 15 cm will not satisfy their grazing requirements. New grazing plots should be rationed before sunset (if the birds are on the grass over the night) or early morning (if they are sheltered for the night).

Corn should be distributed for them in stripes on the grass. Care should be taken of their drinking water. The drinking place should be changed from day to day or else the land around the trough will turn into a puddle.

Of grazingland operation, disinfecting and soil aeration are of importance. Pastures should be disinfected with ferrosulphate in autumn, after the geese are wintered. Then, the surface has to be disced to remedy compaction so the soil will be able to take up water from autumn and winter precipitation. In spring, mole hills will present a problem to the farmer.

The droppings of grazing geese compensate for removed nutrients and provide a healthy grass growth. This suggests that goose grazing is advantageous both for the economy and the environment.